

ROCZNIK TOMISTYCZNY
3 (2014)

ROCZNIK TOMISTYCZNY
3 (2014)

ΘΩΜΙΣΜΟΣ ΤΑ ΧΡΟΝΙΚΑ
ANNARIUS THOMISTICUS
THOMISTIC YEARBOOK
THOMISTISCHE JAHRBUCH
ANNUAIRE THOMISTIQUE
ANNUARIO TOMISTICO
TOMISTICKÁ ROČENKA

ROCZNIK TOMISTYCZNY

3 (2014)

Naukowe Towarzystwo Tomistyczne
WARSZAWA

KOMITET REDAKCYJNY / EDITORIAL BOARD:

Michał Zembrzuski (sekretarz / secretary), Maciej Słęcki, Magdalena Płotka (zastępca redaktora naczelnego / deputy editor), Dawid Lipski, Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk (redaktor naczelny / editor-in-chief)

RADA NAUKOWA / SCIENTIFIC COUNCIL: Adam Wielomski, Stanisław Wielgus, Tomasz Stępień, Antoni B. Stępień, Sławomir Sobczak, Arkady Rzegocki, Andrzej Maryniarczyk, Marcin Karas, Krzysztof Kalka, Marie-Dominique Goutierre, Mieczysław Gogacz, Paul J. Cornish, Mehmet Zeki Aydin, Wojciech Falkowski, Artur Andrzejuk, Anton Adam.

RECENZENCI / REVIEWERS

Antoni B. Stępień
Marie-Dominique Goutierre
Marek Prokop

REDAKCJA JĘZYKOWA / LANGUAGE EDITORS

Maciej Igielski (język polski), Adam Filipowicz (łacina, greka), Magdalena Płotka (łacina, angielski), Izabella Andrzejuk (francuski), Michał Zembrzuski (łacina)

PROJEKT OKŁADKI

Mieczysław Knut

OPRACOWANIE GRAFICZNE, SKŁAD I ŁAMANIE

Maciej Głowacki

© Artur Andrzejuk / Naukowe Towarzystwo Tomistyczne (wydawca / editor)

Warszawa 2014

ISSN 2300-1976

Rocznik Tomistyczny ukazuje się dzięki pomocy Jacka Sińskiego

Redakcja Rocznika Tomistycznego

ul. Klonowa 2/2

05-806 Komorów

POLSKA

Druk i dystrybucja:

WYDAWNICTWO von borowiecky

05-250 Radzymin

ul. Korczaka 9E

tel./fax (0 22) 631 43 93

tel. 0 501 102 977

www.vb.com.pl

e-mail: ksiegarnia@vb.com.pl

WYDAWNICTWO
von borowiecky

Spis treści

Od Redakcji.....	9
Andrzej Maryniarczyk	
Cóż po filozofii św. Tomasza z Akwinu w czasach postmetafizycznych?	11
Artur Andrzejuk	
Etyka chronienia osób. Zarys problematyki	23

Rozprawy i artykuły

Mikołaj Krasnodębski	
Teoria osobowych relacji istnieniowych jako fundament rodziny w filozofii Mieczysława Gogacza	45
Magdalena Płotka	
Praktyczny wymiar poznania samego siebie w ujęciu Tomasza z Akwinu	61
Michał Zembrzuski	
Czy poznanie jest wyższe niż miłość? Uzasadnienie wyższości intelektu nad wolą w ujęciu Tomasza z Akwinu	75
Sławomir Kozerski	
Stosunek cnót do uczuć w filozofii św. Tomasza z Akwinu, na przykładzie cnoty męstwa	99
Paula Belina-Prażmowska	
Dlaczego czynimy zło? Trójpodział przyczyn zła moralnego według św. Tomasza z Akwinu	113
Grzegorz Baranowski	
Sprawiedliwość i cnota sprawiedliwości jako podstawa etyki prawniczej	129
Jakub Wójcik	
Pryncypia pedagogiki. Wokół filozoficznych podstaw wychowania w ujęciu Mieczysława Gogacza	139
Izabella Andrzejuk	
Etyka w służbie ascetyki. Rola cnót moralnych w życiu duchowym człowieka w ujęciu Aleksandra Żychlińskiego	157
Agnieszka Klimska	
Znaczenie uzasadnień filozoficzno-etycznych dla koncepcji zrównoważonego rozwoju	173
Marcin Klimski	
Antropocentryczna a biocentryczna koncepcja etyki środowiskowej na przykładzie ujęć Tadeusza Ślipki i Zdzisławy Piątek	187
Artur Andrzejuk	
Etyka pracownika nauki	205

Tłumaczenia

Piotr Roszak Mariologia światła. Komentarz do przekładu kazania <i>Lux orta</i> św. Tomasza z Akwinu.....	219
Tomasz z Akwinu Kazanie <i>Lux orta</i> (tłum. Piotr Roszak).....	223
Artur Andrzejuk Lekcja I Komentarza Tomasza z Akwinu do <i>Etyki Nikomachejskiej</i> . Wstęp Tłumacza.....	241
Tomasz z Akwinu Komentarz do <i>Etyki Nikomachejskiej</i> . Lekcja I (tłum. Artur Andrzejuk).....	244
Fernand Van Steenberghen Tomizm (tłum. Izabella Andrzejuk).....	255

Sprawozdania i recenzje

Michał Zembrzuski Sprawozdanie z „Symposium z okazji uroczystości św. Tomasza z Akwinu”.....	267
Radosław Siemionek Czy istnieje etyka niezależna względem Objawienia? Na marginesie książki Ralpa McInerney’ego <i>Zagadnienie etyki chrześcijańskiej</i>	273
Izabella Andrzejuk Recenzja: J. Zatorowski, <i>Synderesis et conscientia. Koncepcja podmiotowej normy moralnej w tekstach Tomasza z Akwinu – jej źródła i kontynuacje</i> , red. M. Zembrzuski, A. Andrzejuk, Wydawnictwo von borowiecky, Warszawa 2013, ss. 236.....	289
Artur Andrzejuk Recenzja: Św. Tomasz z Akwinu, <i>O cnotach rozumu. Komentarz do VI księgi „Etyki nikomachejskiej” Arystotelesa</i> , przekład i opracowanie M. Głowala, J. Kostaś, M. Otlewska, W. Ziółkowski, Wrocław 2010, ss. 211.....	293

Polemiki i dyskusje

Urszula Wolska Dyskusja nad książką Artura Andrzejuka pt. <i>Metafizyka obecności. Wstęp do teorii relacji osobowych</i> , Warszawa 2012, ss. 508.....	299
Marek P. Prokop Tomasz z Akwinu – teolog czy filozof. Kilka uwag do artykułu W. Golonki: <i>St Thomas d’Aquin en tant que philosophe: le problème des sources</i> „Rocznik Tomistyczny” 2(2013), s. 183 – 194.....	327
Nota o Autorach.....	337

Table of contents

Editorial.....	9
Andrzej Maryniarczyk What's after Thomas Aquinas' philosophy in postmetaphysical times?.....	11
Artur Andrzejuk Ethics of person protection. An outline of problems.....	23

Dissertations and articles

Mikołaj Krasnodębski Theory of personal existential relations as a foundation of family in Mieczysław Gogacz's philosophy.....	45
Magdalena Płotka Practical aspect of self-cognition in Thomas Aquinas' account.....	61
Michał Zembrzuski Is cognition better than love? Justification of intellect's superiority over will in Thomas Aquinas' account.....	75
Sławomir Kozerski The relation between virtues and feelings in Thomas Aquinas' philosophy. An example of fortitude.....	99
Paula Belina-Prażmowska Why do we do evil? Tripartite division of moral evil according to Thomas Aquinas.....	113
Grzegorz Baranowski Justice and virtue of justice as the basis of legal ethics.....	129
Jakub Wójcik The principle of pedagogy. On the philosophical background of upbringing in Mieczysław Gogacz's account.....	139
Izabella Andrzejuk Ethics serving ascetics. The role of moral virtues in human spiritual life in Aleksander Żychliński's account.....	157
Agnieszka Klimska The importance of philosophical and ethical justification for the concept of sustainable development.....	173
Marcin Klimski Anthropocentric and biocentric account of environmental ethics on example of Tadeusz Ślipko's and Zdzisława Piątek's versions.....	187
Artur Andrzejuk Ethics of scholars.....	205

Translations

Piotr Roszak Mariology of light. Commentary and translation of Thomas Aquinas sermon <i>Lux orta</i>	219
---	-----

Thomas Aquinas Sermon <i>Lux orta</i> (transl. Piotr Roszak)	223
Artur Andrzejuk Commentary on <i>Nicomachean Ethics</i>. Lesson I Translator’s introduction	241
Thomas Aquinas Commentary on <i>Nicomachean Ethics</i>. Lesson I (transl. Artur Andrzejuk)	244
Fernand Van Steenberghe Thomism (transl. Izabella Andrzejuk)	255

Reports and reviews

Michał Zembrzuski Report on the “Symposium on the occasion of celebration of Thomas Aquinas”	267
Radosław Siemionek Is there an independent on revelations ethics? On the margins of a book by Ralph McInerny <i>Question of christian ethics</i>	273
Izabella Andrzejuk Review: J. Zatorowski, <i>Synderesis et conscientia. Koncepcja podmiotowej normy moralnej w tekstach Tomasza z Akwinu – jej źródła i kontynuacje</i>, ed. M. Zembrzuski, A. Andrzejuk, Wydawnictwo von borowiecky, Warsaw 2013, pp. 236	289
Artur Andrzejuk Św. Tomasz z Akwinu, <i>O cnotach rozumu. Komentarz do VI księgi “Etyki nikomachejskiej” Arystotelesa</i>, transl. M. Głowała, J. Kostaś, M. Otlewska, W. Ziółkowski, Wrocław 2010, pp. 211	293

Controversy and discussions

Urszula Wolska Debate on book by Artur Andrzejuk <i>Metafizyka obecności. Wstęp do teorii relacji osobowych</i>, Warsaw 2012, pp. 508	299
Marek P. Prokop Thomas Aquinas - theologian or philosopher. Some remarks on W. Golonka’s article: <i>St Thomas d’Aquin en tant que philosophe: le problème des sources</i> „Rocznik Tomistyczny” 2(2013), p. 183 – 194	327
Note about authors	337

Kazanie *Lux orta*

Tłum. Piotr Roszak

LUX ORTA

Lux orta est justo, et rectis corde laetitia.
Psalm. 96,12

Pars I

Omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est descendens a patre luminum. Verba ultima sunt in I canonica beati Jacobi I,17. Datum bonum sunt temporalia; datum melius bona naturalia, ut corpus et anima; datum optimum sunt bona gratuita et aeterna gloria.

Omne datum optimum, per quod intelligitur gratia, est a patre luminum. Gratia dicitur donum optimum ad operandum meritorie; unde in Joan. 15,5: *sine me nihil potestis facere.* Item gratia dicitur donum perfectum ad consequendum bonum gloriae. Et ista a patre luminum. Psal. 83,12: *gratiam in praesenti, et gloriam in futuro da-*

ŚWIATŁO WSCHODZI

Światło wschodzi dla sprawiedliwego, a radość dla ludzi prawego serca.
Ps 97,11

Część I

Wszelkie najlepsze dobro, jakie otrzymujemy, i wszelki dar doskonały zstępują z góry niebios, od Ojca święteł. Te ostatnie słowa pochodzą z listu świętego Jakuba I,17. Dobrym darem są dobra doczesne, jeszcze lepszym są dobra naturalne, jak ciało i dusza, ale najlepszym są dobra bezinteresowne i wieczna chwała.

Wszelkie najlepsze dobro, które otrzymujemy, a przez które rozumie się łaskę, pochodzi od Ojca święteł. Łaską nazywamy najlepszy dar uzdalniający do działania słusznego; stąd w J 15,5: *beze mnie nic nie możecie uczynić.* Podobnie łaską nazywa się doskonały dar, który pozwala osiągnąć dobro chwały. A łaska [pochodzi] od Ojca

bit dominus. Quoniam igitur gratia Dei est tam efficax donum ad operandum bonum in praesenti, et assequendam aeternam gloriam in futuro, in principio rogemus dominum ut det nobis gratiam et cetera.

Świateł. Ps 83,12: *Pan darzy łaską w terażniejszości i chwałą w przyszłości.* Ponieważ zaś łaska Boża jest tak skutecznym darem do dobrego działania w terażniejszości oraz niezbędną dla wiecznej chwały w przyszłości, pomódlmy się na początku do Pana, aby obdarzył nas łaską etc.

Pars 2

Lux orta est justo, verbum istud est breve, et in eo multiplex sententia: et est in Psalm. 96,12. Legimus quod nativitas beatæ virginis multis figuris in veteri testamento est praemonstrata: et inter alias figuras tribus figuris est specialiter designata: scilicet in ascensu auroræ, in ortu stellæ, et in egressione virgæ de radice. In ascensu auroræ designatur ipsius nativitas quantum ad ejus sanctificationem. In ortu stellæ praefiguratur quantum ad ejus virginitatis integritatem. In egressu virgæ quantum ad elevationem et magnam contemplationem.

De ascensu auroræ, quo praefigurabatur nativitas beatæ virginis quantum ad ejus sanctificationem, habetur in Genesi 32,26, quod dixit Angelus ad Jacob: *dimitte me: jam ascendit aurora.* Jacobo luctante coetus significatur antiquorum patrum qui luctabantur cum Angelo duobus brachiis, scilicet fletu et oratione. Unde in Osee 12,4: *invault ad Angelum, et confortatus est: flevit et rogavit eum.* Sed postquam Angelus cognovit ascensum auroræ in nativitate beatæ

Część 2

Światło wschodzi dla sprawiedliwego, krótkie jest to zdanie, ale zawiera się w nim wiele myśli, pochodzi zaś z Psalmu 96,12. Czytamy, że narodzenie Błogosławionej Dziewicy jest zapowiadane w Starym Testamencie za pomocą wielu metafor. Wśród nich są trzy, które w wyjątkowy sposób na to wskazują: mianowicie, wschód jutrzemki, wschód gwiazdy [zarannej] oraz wypuszczenie gałązki z korzenia. Wschód jutrzemki oznacza samo narodzenie [Maryi], mając na względzie jej uświęcenie. We wschodzie gwiazdy zawarta jest metafora dotycząca integralności jej dziewictwa. Natomiast wypuszczenie gałązki to metafora, która oznacza wyniesienie [Maryi] i wyżyny kontemplacji.

O wschodzie jutrzemki, który zapowiada narodzenie Błogosławionej Dziewicy, mając na względzie jej uświęcenie, mowa jest w Księdze Rodzaju 32,26, gdzie Anioł powiedział do Jakuba: *puść mnie, bo już wschodzi jutrzemka.* Walczący Jakub jest obrazem grona starożytnych ojców walczących z Aniołem przy pomocy dwojakiej broni¹, mianowicie płaczu [łez] i modlitwy. Stąd u Ozeasza 12,4 [czytamy]: *Po zwycięstwie nad Aniołem, wzmocnił się, płakał i błagał Go.*

¹ Dosł. ramion.

virginis gloriosae, dixit: *dimitte me, quasi dicat: noli me amplius rogare, sed recurre ad beatam virginem. Aurora finis est noctis praecedentis et initium diei sequentis. Similiter in ortu beatae Mariae virginis nox culpae est terminata, et dies gratiae est inchoatus: unde Sedulius: dedit vitiis finem et moribus disciplinam.*

Secundo praefigurata est nativitas virginis gloriosae in ortu stellae quantum ad virginitatis integritatem. Unde Balaam Num. 24,17: *orietur stella ex Jacob, et consurget virga de Israel.* Comparatur autem ejus ortus stellae, quantum ad virginitatis integritatem; quia sicut stella radium emittit sine sui corruptione et sine luminis diminutione et amissione, sic beata virgo filium suum genuit sine violenta carnis apertione, et sine virginitatis amissione. Unde Bernardus: merito beata virgo sideri comparatur; quia sicut sidus emittit radium suum sine sui corruptione, et sicut radius emissus non dimittit sideris claritatem, sic nec filius matris virginitatem.

Tertio fuit praemonstrata nativitas gloriosae virginis in egressu virgae quantum ad

Lecz potem Anioł, rozpoznając wschód jutrzeźki w narodzeniu Chwalebnej Dziewicy, rzekł: *puść mnie*, jakby chciał powiedzieć: nie proś mnie dłużej, lecz szukaj pomocy u Błogosławionej Dziewicy. Jutrzeźka jest końcem mijającej nocy i początkiem kolejnego dnia. Podobnie z narodzeniem błogosławionej Maryi Dziewicy kończy się noc winy i nadchodzi dzień łaski: dlatego powiada Seduliusz²: *Za jej przyczyną nastął koniec wad i [rozpoczęło się] wychowanie do tego, co dobre.*

Po drugie, jeśli chodzi o integralność dziewictwa, narodzenie chwalebnej Dziewicy jest zapowiedziane za pomocą [metafory] wschodzącej gwiazdy. Dlatego mówi Balaam w Lb 24,17: *wschodzi gwiazda z Jakuba, a z Izraela podnosi się berło.* Wschód gwiazdy porównany jest do integralności jej dziewictwa, ponieważ jak gwiazda emituje promienie bez własnego uszczerbku oraz bez zmniejszenia lub utraty swojego światła, tak Błogosławiona Dziewica zrodziła swojego Syna bez konieczności otwarcia [swojego] ciała i bez utraty dziewictwa. Stąd Bernard³ [powiada]: „zasługę Błogosławionej Dziewicy porównuje się do gwiazdy, ponieważ jak gwiazda promieniuje bez własnego uszczerbku, i jak promień wysyłany nie uszczupla jasności gwiazdy, tak Syn [nie naruszył] dziewictwa matki”.

Po trzecie, związek narodzenia chwalebnej Dziewicy z jej kontemplacją był przedsta-

² Seduliusz (*Sedulius Caelius*) – pisarz chrześcijański z V wieku, jest autorem *Carmen Paschale*, wierszowanego opracowania tematów biblijnych na wzór Wergiliusza oraz pisanego prozą *Opus Paschale*, będącego kontynuacją poprzedniego. Zachowały się również dwa hymny ku czci Chrystusa jego autorstwa. Wspomina go św. Izydor z Sewilli w swoim dziele *De viris illustribus*. Studiował filozofię we Włoszech, potem przebywał w Grecji, gdzie napisał swoje dzieła za panowania Teodozjusza Młodszego i Walentyniana III.

³ Chodzi o św. Bernarda z Clairvaux (1090-1153), znanego ze swoich słynnych kazań maryjnych.

ipsius contemplationem. Isa. 11,1: *egredietur virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet et cetera. Virga erecta est versus caelum: in quo signatur contemplatio beatae virginis, quae superavit ista terrena et habuit cor elevatum ad superna. Unde Bernardus: oh virgo sublimis. In quo sublimi? Mentem erigis usque ad sedentem in throno, usque ad dominum majestatis.*

Sic ergo triplici figura praefigurabatur nobis nativitas beatae Mariae virginis. Fuit autem sicut aurora in nativitate, sicut stella oriens in filii Dei productione: virga egrediens in honesta conversatione. Ista figuram David sub uno versu comprehendit dicens: *lux orta est justo et cetera.*

Lux terminat noctem et inchoat diem, emittit radium, nec incurrit corruptionem, et omissis inferioribus naturalibus tendit ad superiora. Coetus autem apostolorum in Evangelio appellatur lux. Unde Matth. 5,14: *vos estis lux mundi.* Item Angeli dicuntur lux: unde in Genesi 1,3: *dixit Deus, fiat lux, et facta est lux.* Et dicit Glossa quod hoc intelligitur de spiritibus beatis, scilicet de Angelis; et cum beata virgo transcendat coetum apostolorum et Angelorum, propter ipsius excellentiam competenter dicitur lux. Item alia ratione potest appellari lux. Videmus Deum qui dicit Joan. 8,12: *ego sum lux*

wiony przez porównanie do gałązki wystającej z korzenia. Iz 11,1: *wyrośnie różdżka z pnia Jessego, wypuści się odrośl z jego korzeni.* Wyprostowana gałązka skierowana jest ku niebu, dlatego oznacza błogosławioną Dziewicę, która przekraczając to, co przyziemne, kontempluje i serce wznosi ku temu, co jest wysoko⁴. Dlatego mówi Bernard: „O wzniosła Dziewico! Lecz w czym wzniosła? Umysłem sięgającym aż do Zasiadającego na Tronie, aż do Pana Majestatu”.

Tak więc za pomocą tych trzech metafor zostało nam ukazane narodzenie błogosławionej Maryi Dziewicy. W swym narodzeniu bowiem była jak jutrzienka, w wydaniu na świat Syna Bożego jak wschodząca gwiazda, a w szlachetności życia jak rosnąca gałązka. Te metafory Dawid zawarł właśnie w tym jednym wersecie, mówiąc: *Światło wschodzi dla sprawiedliwego* etc.

Światło kończy noc i zapoczątkowuje dzień, wysyła promień, nie doznając uszczerbku, a po minięciu stworzeń niższego rzędu zmierza ku wyższym. W Ewangelii zgromadzenie apostołów jest również nazywane światłem. Dlatego czytamy u Mt 5,14: *wy jesteście światłem świata.* Także aniołowie są nazywani światłem, stąd czytamy w Rdz 1,3: *powiedział Bóg: niech się stanie światłość. I stała się światłość.* A Glosa⁵ wyjaśnia, że odnosi się to do duchów błogosławionych, mianowicie do aniołów; a skoro błogosławiona Dziewica przewyższa zgromadzenie apostołów i aniołów, to słusznie z powodu

⁴ Łacińska gra słów między *virgo* (dziewica) a *virga* (gałązka), którą wykorzystuje św. Tomasz.

⁵ Glosa – tradycyjna forma wczesnośredniowiecznych komentarzy, zapoczątkowana przez św. Anzelma (1033-1109) i jego szkołę w Laon. Tomasz w swej egzegetycznej pracy często powołuje się na jej interpretację, odnosząc się przede wszystkim do *Glossa ordinaria*.

mundi: et beata virgo istam lucem germinavit, et impossibile est lucem generari nisi a luce, univoca generatione: ergo competenter dicitur lux. Bene igitur conveniunt sibi verba ista: lux orta est justo et cetera.

Notentur autem hic duo specialiter. Primo ortus gloriosae virginis, cum dicitur: *lux orta est*. Secundo nativitatis fructus, ibi: *justo et rectis corde laetitia*.

Lux orta est justo, idest patri Joachim, sicut ejus filia, et *justo*, idest Christo orta est *lux*, idest beata virgo tamquam specialis mater futura: vel orta est *justo*, idest poenitenti tamquam advocata. Unde cantatur: *eja virgo advocata nostra*. Item *lux orta est justo*, idest justitiam exercentibus, idest activis: et *rectis corde laetitia*, idest contemplativis.

Justitiam operantes dicuntur activi: ad superna elevati per contemplationem dicuntur contemplativi: et isti indigent luce dirigente ad bonam operationem, et ad Dei contemplationem. Patet modo quare beata virgo dicitur lux, et quibus figuris praefigurata est. De hac parte: *lux orta est justo* erit sermo: de residuo erit collatio.

wzniosłości określa się ją mianem światła. Jest jeszcze inny powód, dla którego [Dziewica Maryja] może być nazywana światłem. W J 8,12 widzimy Boga mówiącego: *ja jestem światłością świata*: błogosławiona Dziewica zrodziła tę światłość, bo światło może być zrodzone tylko przez światło, gdy jednoznacznie rozumiemy rodzenie: dlatego słusznie nazywana jest światłem. Trafnie więc odnoszą się do Niej owe słowa: *światło wschodzi dla sprawiedliwego* etc.

Na dwie rzeczy trzeba zwrócić uwagę w sposób szczególny. Po pierwsze, narodzenie chwalebnej Dziewicy, gdy [Psalm] powiada: *światło wschodzi*. Po drugie, owoc narodzenia, od słów: *dla sprawiedliwego, a radość dla ludzi prawego serca*.

Światło wschodzi dla sprawiedliwego, czyli dla Joachima z uwagi na jego córkę; *dla sprawiedliwego*, czyli także dla Chrystusa wschodzi światło, bo błogosławiona Dziewica będzie szczególną matką w przyszłości; lub *dla sprawiedliwego* wschodzi światło, czyli dla pokutujących, dla których jest orędowniczką. Dlatego śpiewamy: *O, Dziewico, orędowniczko nasza. Światło wschodzi dla sprawiedliwego* odnosi się także do tych, którzy postępują sprawiedliwie, prowadząc życie aktywne; zaś *radość dla ludzi prawego serca* odnosi się do tych, którzy kontemplują.

Postępujących sprawiedliwie nazywa się aktywnymi, a wzniesionych dzięki kontemplacji do dóbr najwyższych nazywa się kontemplacyjnymi; jedni i drudzy potrzebują światła, które kierowałoby jednych do dobrego działania, a drugich do kontemplowania Boga. Widać więc, w jaki sposób błogosławiona Dziewica jest nazywana

Visae sunt rationes quare beata virgo lux appellata: addamus adhuc et alias. Videmus quod lux corporalis est origo gaudiorum, dux viatorum vel itinerantium, expulsiva tenebrarum, diffusiva similitudinis, mater gratiarum caelorum, speciosissima creaturarum, et delectatio et consolatio oculorum. Ista inveniuntur in beata virgine propter quae conspectus appellatur bonus.

Primo dico, est lux origo gaudiorum, quia existens in mari multum appetit et gaudet de luce. Unde id bene convenit virgini quae figuratur in Esther 8,16. Unde dicitur Judaeis, idest confitentibus, scilicet Christianis qui Christum Deum et hominem confitentur, *nova lux* idest beata virgo, quae dicitur *lux nova, quia nec primam visa est nec habere sequentem*. Et dicitur lux (quia) est sine tenebris peccati et ignorantiae.

Oriri visa est oculis cordis, et quomodo nunc fit oculis corporis; gaudium, interius; honor quoad proximum, et tripudium quoad Deum. De gaudio ortus istius dicitur Sa-

światłem oraz za pomocą jakich metafor została przedstawiona. Kazanie dotyczyło tej części: *Światło wschodzi dla sprawiedliwego*, a reszta to komentarz⁶.

Widać też powody, dla których błogosławiona Dziewica nazywana jest światłem. Dodajmy do tego [również] inne. Widzimy, że światło fizyczne jest źródłem radości, jest przewodnikiem pielgrzymów lub podróżujących, rozprasza ciemności, pomnaża swoje podobieństwa, jest matką łask niebieskich, jest najpiękniejszym ze stworzeń, jest rozkoszą i pocieszeniem oczu. Te zaś [własności] posiada błogosławiona Dziewica, dzięki czemu jej oblicze nazywane jest dobrym.

Po pierwsze, powiadam, światło jest źródłem radości, bo kto znajduje się na morzu, pragnie światła i cieszy się nim. To właśnie odpowiada Dziewicy, która jest uosobiona w metaforze w księdze Estery (8,16). Dlatego też czytamy tam, że „dla Żydów”, to znaczy dla tych, którzy wierzą, a więc i dla chrześcijan, którzy wyznają Chrystusa jako Boga i człowieka, pojawiło się *nowe światło*, to znaczy błogosławiona Dziewica, a nazywana jest *nowym światłem, ponieważ ani przed nią, ani po niej nie widziano kobiety, która byłaby jej równa* [Seduliusz]. A określa się ją światłem, ponieważ nie zawiera ciemności grzechu ani ciemności niewiedzy.

Jej wschód widoczny jest dla oczu serca, a to, jak nabiera kształtu, staje się widoczne dla oczu cielesnych, będąc źródłem radości wewnętrznej, która wyraża się sza-

⁶ *Collatio* – tym określeniem nazywano trzecią część kazania uniwersyteckiego, wygłaszanego najczęściej podczas nieszpórów. Tomasz krótko streszcza obie części, kreśląc ich zakres: każda skupia się na pewnej części cytatu z psalmu, który stoi u podstaw kazania

lomonis, Prov. 13,9: *lux justorum, idest beata virgo, laetificat; lucerna impiorum extinguetur.*

Secundo est lux via et dux itinerantium. Similiter beata virgo directrix est in via ista. In Joan. 12,35, dicitur: *ambulate, dum lucem habetis, ne tenebrae vos comprehendant.* Dicit: *ambulate*, in bono proficiendo: non dicit, state otiosi sicut illi de quibus dicitur in Evangelio, Matth. 20,6: *quid hic statis tota die otiosi?* Non dicit: dormite, sed *ambulate, dum lucem habetis*, idest beatam virginem, *ne tenebrae vos comprehendant*, idest opera tenebrarum, vel tenebrosi Angeli, idest Demones; vel tenebrae, idest infernalium supplicia.

Unde Prov. 4,18, dicitur: *justorum semita, quasi lux splendens procedit, et crescit usque in perfectum diem.* Justorum semita, idest beata virgo, quae semita est, idest arcta et munda: scilicet beata virgo est munda per virginitatis munditiam, et arcta per religionis arctationem, et recta per viae rectitudinem. Justorum igitur semita, idest beata virgo quasi lux, quantum ad se, splendens, quantum ad alios, procedit de bono in melius proficiendo, et crescens usque ad perfectum diem, idest usque ad gaudium aeternitatis.

Tertio, lux est expulsiva tenebrarum. Similiter ad potentiam virginis gloriosae extirpantur vitia. Isaiae 9,2: *populus qui ambulat in tenebris*, (scilicet ignorantiae ante adventum Christi et nativatem beatae Mariae

nowaniem bliźniego, a tańcem dla Boga. O radości z tego wschodu powiada Salomon, Prz 13,9: *Rozbłyśka światło sprawiedliwych*, to jest błogosławiona Dziewica, *a lampa niewiernych przygasa.*

Po drugie, światło jest drogą i przewodnikiem podróżujących. Podobnie błogosławiona Dziewica jest przewodniczką na tej drodze. U Jana 12,35 czytamy: *chodźcie, dopóki macie światłość, aby ciemności was nie ogarnęły.* [Chrystus] mówi *chodźcie*, postępując w dobrym. Nie mówi, by pozostali beczynni jak ci, o których mowa w Ewangelii, Mt 20,6: *Czemu stoicie tutaj cały dzień beczynnie?* Nie mówi: *śpijcie*, lecz *chodźcie, dopóki macie światłość*, tzn. błogosławioną Dziewicę, *aby was ciemności nie ogarnęły*, ciemności to znaczy dzieła ciemności albo aniołowie ciemności, czyli demony; albo ciemności, to jest piekielne udręki.

Dlatego Prz 4,18 powiada: *ścieżka prawych – to światło świecąca, wschodzi – wzrasta aż do pełni dnia.* Ścieżka prawych, to znaczy błogosławiona Dziewica, która jest ścieżką, jest wąska⁷ i czysta: błogosławiona Dziewica jest czysta dzięki czystości dziewictwa, i jest wąska, dzięki skrupulatnej religijności, a prawa przez drogę prawości. Zatem *ścieżka prawych*, to błogosławiona Dziewica, która jest jakby światłem, *świecąca* w sobie, a w stosunku do innych kroczy od tego, co dobre, do tego, co lepsze, i wzrasta aż do pełni dnia, czyli do radości wiecznej. Po trzecie, światło rozprasza ciemności. Podobnie moc chwalebnej Dziewicy usuwa wady. Iz 9,2: *lud, który kroczył w ciemnościach* (mianowicie niewiedzy przed nadejściem Chrystusa i narodzeniem błogosła-

⁷ Por. Mt 7, 14.

virginis) vidit lucem magnam, scilicet beatam virginem, quae fuit lux magna, quia sicut filius ejus totum mundum illuminat, sic beata virgo totum genus humanum. De ista luce dicitur in Genesi 1, 3: *dixit Deus, fiat lux et facta est lux*. Fiat lux ad animae beatae virginis creationem, et facta est lux in sanctificatione. Gen. 1, 4: *et divisit Deus lucem a tenebris*, quia post peccatum non fecit.

De ista luce dicitur in Genesi 32, 26: *dimitte me: jam enim ascendit aurora*. In aurora fugantur tenebrae et introducitur lux. Similiter beata virgo fugat tenebram peccati, et introducit lucem gratiae. Etiam dicitur aurora, quasi hora rorans, quia in ejus ortu melliflui facti sunt caeli.

Item dicitur aurora, quasi aura bona, quia tunc garriunt, et quodammodo gaudium et laetitiam ostendunt aves: similiter patres caeli laetitiam habuerunt in ortu virginis. Item dicitur aurora, idest aurea aura, a pretiositate. Unde Bernardus: *tolle solem qui illuminat totum mundum: ubi dies est? Tolle Mariam, maris stellam hujus magni et spatiosi, idest mundi; et quid nisi caligo et densissimae tenebrae relinquentur? Quid ergo? Si praesens est, tenebra fugatur, et si praesens est, lux inchoatur*.

Quarto est lux radiorum suorum diffusiva et communicativa. Similiter beata virgo ra-

wionej Maryi Dziewicy), *ujrzał światłość wielką*, czyli błogosławioną Dziewicę, która była wielkim światłem, ponieważ jak jej Syn oświeca cały świat, tak błogosławiona Dziewica cały rodzaj ludzki. O tym świetle mówi się w Rdz 1,3: *powiedział Bóg, niech się stanie światłość i stała się światłość*. *Niech się stanie światłość* dla stworzenia duszy błogosławionej Dziewicy, i *stała się światłość* w jej uświęceniu. Rdz 1,4: *i oddzielił Bóg światłość od ciemności*, ponieważ później nie popełniła grzechu.

O tym świetle mówi również Rdz 32,26: *puść mnie, bo już wschodzi jutrzienka*. Gdy nastaje jutrzienka, rozpraszają się ciemności i rozbłyska światło. W podobny sposób błogosławiona Dziewica rozproszyła mroki grzechu i wprowadziła światło łaski. Również nazywana jest jutrzienką, niejako godziną powstania, ponieważ o tej miodononnej porze zostały stworzone niebiosa.

Podobnie nazwana jest jutrzienką, jakby łagodnym wietrzykiem, ponieważ o tej porze świergotają ptaszki, okazując w ten sposób radość i wesele: podobnie ojcowie niebiescy radowali się z narodzenia Dziewicy. Nazwana jest też jutrzienką, jakby złotym [aurea] powietrzem [aura], z tego powodu, że jest cenna. Dlatego Bernard powiada: „zabierz słońce, które oświeca cały świat: gdzie będzie wtedy dzień? Zabierz Maryję, gwiazdę morską [Stella Maris] dla tego wielkiego i rozległego morza, jakim jest świat; i cóż zostanie jak nie mrok i gęste ciemności? Gdy zaś Ona jest obecna, rozpraszają się ciemności, gdy Ona jest obecna, rozbłyska światło”.

Po czwarte, światło swe promienie rozsyła i ich udziela. Podobnie błogosławiona Dzie-

dios suae gratiae omnibus diffundit et communicat. Unde in Ecclesiastico 24,26-27: *transite ad me omnes, qui concupiscitis me, et a generationibus meis adimplemini: spiritus enim meus super mel dulcis et cetera. Transite scilicet de mundi vanitate ad me scilicet plenam gratiae; vel transite de mundi errore ad me habentem virtutem; vel transite de deliciis ad me castitatem amantem, et meis generationibus, idest a charismatibus gratiarum, adimplemini: non parum accipietis, videlicet multum: spiritus enim meus super mel dulcis, quia beata virgo omnibus est propitia et misericors; unde Bernardus: beata virgo omnibus sinum suae misericordiae aperit, et omnes de plenitudine ejus accipiunt, aeger curationem, tristis consolationem, peccator veniam, justus gratiam: porro filius Dei carnis substantiam; ut nullus sit qui se abscondat a calore ejus.*

Quinto est lux mater gratuita colorum. Sic beata virgo mater est virtutum. Sicut colores pulchrificant corpus, sic virtutes animam, quia mater virtutum est beata virgo. Dicitur in Eccl. 24,24: *ego mater pulchrae dilectionis, scilicet quo ad Deum. Dilectio est duorum ligatio. Ligat nos cum Deo, et timoris, quo refugimus peccatum. Salomon: justus timet, et declinat a malo. Et alibi dicitur Eccli. 1,27: timor domini expellit peccatum. Et agnitionis, scilicet sanctae fidei, et sanctae spei, idest spei futurae beatitudinis. Unde Bernardus: si quid, inquit, est nobis virtutis, si quid salutis et gratiae, totum ab illa novimus redundare quae deliciis affluebat. Hic est enim ille hortus conclusus quem divinus Auster perflavit, et fluunt aromata illius in charismata gratiarum.*

wica rozsyła promienie swej łaski i wszystkim ich udziela. Dlatego powiada Syr 24,19-20 „Przyjdźcie do mnie, którzy mnie pragniecie, nasyćcie się moimi owocami! *Duch mój* jest słodszy nad miód, a posiadanie mnie – nad plaster miodu”. *Przyjdźcie*, mianowicie z marności świata, *do mnie*, czyli do pełnej łaski; albo *przyjdźcie* ze świata błędu do mnie, bo ja posiadam cnotę; albo *przyjdźcie* z uciech zmysłowych do mnie, kochającej czystość, i *moimi owocami*, to znaczy nasyćcie się darami łask: nie jest to mało, ale wiele: *duch mój* bowiem *ponad miód słodszy*, ponieważ błogosławiona Dziewica wobec wszystkich jest łaskawa i miłosierna; stąd mówi Bernard: „błogosławiona Dziewica wszystkim otworzyła ramię swojego miłosierdzia i wszyscy czerpią z jej obfitości, uzdrowienie z choroby, pocieszenie w smutku, przebaczenie grzechów, łaskę sprawiedliwości: ponadto Syn Boży stał się ciałem, aby nikt nie został pozbawiony jej ciepła”.

Po piąte, światło jest hojną matką kolorów. Tak też błogosławiona Dziewica jest matką cnót. Jak kolory upiększają ciało, tak cnoty duszę, ponieważ matką cnót jest błogosławiona Dziewica. Czytamy w Syr 24,24: *ja jestem matką pięknej miłości*, mianowicie miłości ku Bogu. Miłość to połączenie dwojga. Strach wiąże nas z Bogiem, gdy uciekamy od grzechu. Salomon powiada: *sprawiedliwy się boi i stroni od zła*. A w innym miejscu powiada Syr 1,27: *bojaźń Pana oddala grzech. I poznanie*, mianowicie świętej wiary, i *świętej nadziei*, to jest nadziei przyszłej szczęśliwości. Stąd powiada Bernard: „jeśli czymś dla nas jest cnota, jeśli czymś jest zbawienie i łaska, to wszystko dzięki Niej poznaliśmy w obfitości, ponieważ płynęła [od Jej] słodyczy. Tutaj znajdu-

Sexto, est lux splendidissima creaturarum. Similiter beata virgo. Unde in libro sapientiae 7,29: *speciosior est sole*, idest viro justo lucente in Ecclesia militante; et *super omnem dispositionem stellarum*, idest sanctorum in Ecclesia triumphante, *luci comparata*, idest angelicae creaturae, *invenietur potentior dignitate et pulchritudine*.

Septimo et ultimo, est lux delectatio et consolatio oculorum. Similiter beata virgo est consolatio hominum. Unde in libro sapientiae 7,10, dicitur, *super salutem*, qua fugatur infirmitas, et *super speciem corporis*, qua purgatur deformitas, *dilexi eam et proposui pro luce bonae vitae habere illam*. Ista lux odiosa est malis, ut Daemonibus, et delectabilis bonis. Unde beatus Augustinus dicit quod palato infirmo panis est amarus qui sano est dulcis; et oculis aegris odiosa est lux quae puris oculis est amabilis. Haec lux est amabilis intellectui qui sanatur per fidem, et affectui qui sanatur per charitatem. Nec mirum si beata virgo est amabilis; quia de ipsa dicitur Esther 2,15, quod *erat enim formosa valde et incredibili pulchritudine, et oculis omnium gratiosa et amabilis videbatur*. Prov. 11,16, dicitur de ipsa: *mulier gratiosa inveniet gloriam, scilicet aeternam*,

je się ów zamknięty ogród⁸, przez który przelatywał boski Auster⁹, pozostawiając za sobą charyzmaty łask”.

Po szóste, światło jest najjaśniejszym ze stworzeń. Podobnie jest taką błogosławiona Dziewica. Stąd w Księdze Mądrości 7,29 czytamy: *jaśniejsza jest od słońca*, to znaczy jaśniejsza od sprawiedliwego męża, który jaśnieje w Kościele walczącym – i *ponad wszystkie konstelacje gwiazd*, to jest świętych Kościoła triumfującego, porównana do *światła*, czyli do stworzenia anielskiego, od którego *jest większa*, godnością i pięknem.

Po siódme i ostatnie, światło jest rozkoszą i pocieszeniem dla oczu. Podobnie błogosławiona Dziewica jest pocieszeniem dla ludzi. Stąd w Księdze Mądrości 7,10 powiada się: *pokochałem ją bardziej niż zdrowie*, przed którym ustępuje choroba, i *bardziej niż piękność ciała*, dzięki której oczyszczone zostaje z brzydoty, *umiłowałem ją bardziej niż światło* dobrego życia. Znienawidzone jest to światło przez złych takich jak demony, ale rozkoszą jest dla dobrych. Dlatego św. Augustyn mówi, że choremu chleb wydaje się gorzki, podczas gdy dla zdrowego jest słodki; tak samo chore oczy nienawidzą światła, podczas gdy dla zdrowych oczu jest ono miłe. To światło jest też ukochane dla intelektu, uzdrowionego przez wiarę oraz dla uczuć, które uzdrawia miłość (*caritas*). I nie ma co się dziwić, że błogosławiona Dziewica jest godna miłości,

⁸ Św. Bernard posługuje się sformułowaniem: *hortus conclusus* – w średniowieczu, przydomowy ogród. Terminem tym, zaczerpniętym z Wulgaty, określano też specyficzny sposób przedstawiania ewangelicznej sceny Zwiastowania w malarstwie średniowiecznym i renesansowym. W *hortus conclusus* sadzono głównie róże (symbol Matki Bożej). Artyści bowiem przedstawiali scenę Zwiastowania w ogrodzie lub w jego pobliżu. Było to odwołaniem się do „nietkniętego” łona Matki Bożej, które pozostało bez skazy.

⁹ Nazwa wiatru południowego w mitologii rzymskiej.

ad quam nos perducatur qui cum patre et spiritu sancto vivit et cetera.

ponieważ Ona, jak powiada Est 2,15, była doskonałych kształtów i niewiarygodnego piękna, a w oczach wszystkich wydawała się łaskawa i godna miłości. Prz 11,16 mówi o niej: *kobieta łaskawa znajdzie chwałę, miarowicie chwałę wieczną, do której jesteśmy prowadzeni przez Tego, który żyje z Ojcem i Duchem Świętym* etc.

Pars 3

Lux orta est justo, et rectis corde laetitia. Psal. 96,12.

Dictum fuit hodie qualiter beata virgo in ortu suo est lux corruscans: restat videre qualiter est laetitia rectis; quia notatur ibi: *et rectis corde laetitia*. Laetitia promittitur in sacra Scriptura non quibuslibet rectis, sed rectis corde, idest perfecte rectis. Sic exponemus quod intelligitur per Job 1,1, de quo dicitur: *erat vir ille simplex et rectus ac timens Deum, et recedens a malo*. Simplex in intentione, rectus in opere. *Timens Deum et recedens a malo*, idest peccato. Unde Salomon Prov. 14,16: *sapiens timet et declinat a malo*. Et alibi Prov. 15,28: *per timorem declinat omnis homo a malo*. Tali recto promittitur laetitia.

Videndum est quod duplex est homo: unus interior, alius exterior. Et secundum hoc requiritur quod perfecte rectus habeat rectitudinem in homine interiori et exteriori.

Część 3

Światło wschodzi dla sprawiedliwego, a radość dla ludzi prawego serca. Ps 96,11.

Dzisiaj zostało wyjaśnione, w jaki sposób błogosławiona Dziewica jest światłem jaśniejącym w swoim narodzeniu: teraz zobaczymy, w jaki sposób jest radością prawych, ponieważ jest też powiedziane: *a radość dla ludzi prawego serca*. Radość jest obiecana w Piśmie Świętym nie ludziom prawym w jakimkolwiek sensie, lecz [ludziom] prawego serca, to znaczy doskonale prawym. W ten sposób tłumaczymy, jak rozumieć samego Hioba 1,1, o którym mówi się, że *był mężem prostym i prawym i bojącym się Boga oraz unikającym zła*. Prostym w intencji, prawym w działaniu. *Bojącym się Boga i unikającym zła*, to znaczy grzechu. Dlatego Salomon w Prz 14,16: *mędrzec boi się i ucieka od złego*. A w innym miejscu Prz 15,28: *przez bojaźń ucieka każdy człowiek od złego*. Taki prawy ma obiecaną radość.

Musimy wziąć pod uwagę, że dwójaki jest człowiek: jeden wewnętrzny, drugi zewnętrzny. Zgodnie z tym jest niezbędne, aby człowiek doskonale prawy posiadał prawość jako człowiek wewnętrzny i jako człowiek zewnętrzny.

Homo interior consistit in anima: anima autem duas habet partes, scilicet intellectum et affectum. Et secundum hoc requiritur quod sit rectitudo in homine interiori: primo, ex parte intellectus, quia rectitudo est veritatis cognitio; secundo, oportet quod sit rectitudo ex parte affectus, qui est bonitatis verae delectatio; quia cognitio charitatis rectificat intellectum, et amor verae bonitatis rectificat affectum. Primo, dico, cognitio summae veritatis rectificat intellectum; unde Psal. 72,1: *quam bonus, idest valde bonus, Israel Deus his qui recto sunt corde. Est bonus, idest bonorum suorum diffusivus his qui recto sunt corde, idest qui habent cognitionem summae veritatis per fidem; quia fides est lux specialis ad cognoscendum dominum, et ea quae sunt circa dominum. Psalm. 124,4: benefac domine bonis quantum ad affectum et rectis corde, quantum ad intellectum. Patet modo quod ad hoc quod homo sit perfecte rectus requiritur rectitudo luminis interioris, scilicet animae ex parte intellectus. Secundo, requiritur rectitudo hominis interioris ex parte affectus; de qua rectitudine dicit Bernardus, quod rectitudo creaturae rationalis est conformare suam divinae voluntati. Ista autem conformitas consistit in charitate, quae transformat amantem in amatum, non secundum substantiam, sed per conformitatem voluntatum.*

Człowiek wewnętrzny to dusza, dusza zaś posiada dwie części, mianowicie rozumienie oraz poruszenia woli. Zgodnie z tym wymagane jest, aby prawość była w człowieku wewnętrznym, po pierwsze, w tej części, którą stanowi intelekt, ponieważ prawość intelektu polega na poznaniu prawdy; po drugie, człowiek powinien być prawy w sferze poruszeń woli, co polega na rozkoszowaniu się prawdziwym dobrem. Dzięki poznaniu miłości [*caritas*] prawidłowo ukierunkowany jest intelekt, zaś dzięki miłości prawdziwego dobra prawidłowo ukierunkowane jest uczucie. Po pierwsze, mówię, że poznanie najwyższej prawdy prawidłowo ukierunkowuje intelekt; stąd w Ps 72,1: *jak dobry, to znaczy bardzo dobry, jest Bóg Izraela dla tych, którzy są prawego serca. Jest dobry, to znaczy rozlewa swoje dobra na tych, którzy są prawego serca, którzy dzięki wierze posiadają poznanie najwyższej prawdy; ponieważ wiara jest specjalnym światłem potrzebnym dla poznania Pana i tego wszystkiego, co do Pana się odnosi. Ps 124,4: Błogosław, Panie, dobrym, jeśli chodzi o uczucie, i ludziom prawego serca, jeśli chodzi o intelekt. Wiadomo, że do tego, aby człowiek był doskonale prawy, potrzebne jest prawidłowe ukierunkowanie światła wewnętrznego, czyli prawidłowe ukierunkowanie duszy od strony intelektu. Po drugie, potrzebne jest prawidłowe ukierunkowanie człowieka wewnętrznego od strony uczuć; o tym ukierunkowaniu mówi Bernard, że prawidłowe ukierunkowanie stworzeń rozumnych polega na uzgodnieniu swej woli z wolą Bożą. To uzgodnienie polega na miłości, która przekształca kochającego w kochanego, nie wedle substancji, lecz wedle zgodności woli z wolą Boga.*

Item plus: oportet quoque omne esse rectum in exteriori homine; ad quae tria requiruntur: primo ut sit rectus visu, sive aspectu; secundo ut sit rectus in locutione vel affectu; tertio, ut sit rectus in incessu.

Primo, dico requiritur quod sit homo exterior rectus in visu, sive in aspectu. Unde Salomon in Prov. 4,24: *oculi tui recta videant, et palpebrae tuae praecedant gressus tuos; dicit: oculi tui recta videant, non solum interior sed exterior quae licita sunt videre; quia dicit Gregorius: non licet intueri quod non licet concupisci. Dicit: recta videant, scilicet exempla sanctorum et bona opera proximorum. Et palpebrae tuae et cetera.*

Debet homo oculos deprimere ad ista inferiora et humilia. Sed quidam habent oculos elatos per superbiam et cordis elationem; de quibus in proverbiiis 6,17-18: *sex sunt, quae odit dominus: et septimum detestatur anima ejus; scilicet oculos sublimes, et linguam mendacem. Pavo quando gloriatur de cauda sua, et aspicit pedes suos, statim caudam dimittit. Similiter si aliqui boni efferrantur per superbiam, quod absit, respiciant pedes suos et humiliabuntur. Dicit: oculi in plurali, non uno tantum: et dicit, recta non sinistra videant.*

Secundo, debet homo exterior esse rectus in locutione secundum affectum. Apostolus

Co więcej: wymaga się również, aby wszystko było prawidłowo ukierunkowane w człowieku zewnętrznym, do czego potrzebne są trzy rzeczy: po pierwsze, aby był prawego spojrzenia, albo tego, na co patrzy; po drugie, aby był prawy w mowie albo uczuciach; po trzecie, aby był prawy w sposobie poruszania się.

Po pierwsze, mówię, wymagane jest, aby człowiek zewnętrzny był prawego spojrzenia, lub tego, na co patrzy. Dlatego Salomon powiada w Prz 4,25: *oczy Twoje niech patrzą na wprost, przed siebie kieruj powieki.* Mówi też: *oczy Twoje niech patrzą na właściwe rzeczy, nie tylko wewnętrznie, lecz również zewnętrznie, na to, na co wolno im patrzeć.* Mówi bowiem Grzegorz: „nie należy oglądać tego, czego nie wolno pragnąć”. Przysłowie poucza: *niech patrzą na to, co prawe*, mianowicie na przykłady świętych i dobre uczynki bliźnich, *a powieki etc.*

Człowiek powinien odwracać swe oczy od tego, co niskie i poniżające. Lecz niektórzy wskutek pychy i uniesienia serca patrzą z góry, o nich mowa w Księdze Przysłów 6,17-18: *Tych sześć rzeczy w nienawiści ma Pan, a siódma budzi u Niego odrazę: dumne oczy, kłamiwy język. Paw, gdy chwali się swoim ogonem, a spojrzy na własne nogi, to od razu chowa ogon. Podobnie, gdy niektórych dobrych ludzi unosi pycha, co mam nadzieję nie będzie miało miejsca, niech popatrzą na swoje stopy, a będą bardziej pokorni. W księdze Przysłów oczy występują w liczbie mnogiej, bo nie chodzi tylko o jedno oko; i mowa jest o tym, aby patrzyli *na prawo*, a nie na lewo.*

Po drugie, człowiek zewnętrzny powinien być prawy w mowie zgodnej z uczuciami.

ad 2 Tim. 2,15, enim dicit: *sollicite cura te ipsum probabilem exhibere Deo, operarium inconfusibilem, recte tractantem verbum veritatis*. Loquitur praelato principaliter, et ex convenienti (consequenti) omnibus aliis. Dicit: *cura te ipsum*, per dolorem contritionis: *exhibe te Deo operarium rectum inconfusibilem*, scilicet qui non sit dignus confusione, sed laude et remuneratione. Talis est qui utilia dixit. Sed mali digni sunt confusione. *Recte tractantem verbum veritatis*. Quidam non recte tractant verbum veritatis; scilicet illi qui propter gloriam aut bonorum excellentiam praedicant, vel ad propriam jactantiam: sed recte tractant qui ad hoc tractant verbum veritatis ut Deus glorificetur, proximus aedificetur.

Audivi de quodam magistro in theologia qui per viginti quinque annos rexerat, et per viginti annos, ut confessus fuit in morte, (quod) plus rexit propter vanam gloriam quam propter Dei commendationem et proximi aedificationem.

Gladius pulcher, qui ordinatus est ad secandum, si quis utetur eo ad fodiendum firmum, male utetur eo, quia non utetur eo respectu finis ad quod ordinatus est. Similiter verbum veritatis ordinatum est ad Dei laudem et proximi aedificationem. Qui igitur alio modo vel fine utitur, male utitur. Propter hoc dicitur Eccli. 28,20: *verbis tuis facito stateram*, idest pondera verba tua si sint ad laudem Dei, vel non; vel si sint nociva proximo vel non: *et fraenos ori tuo rectos*. Rectum est fraenum quando non est plus ex una parte quam ex alia: sed quando est laxum ex una parte, et ex alia multum stringit, tunc non est rectum.

Apostoł powiada bowiem w 2 Tm 2,15: *Uzdrow się, byś sam stanął przed Bogiem jako godny uznania pracownik, który nie przynosi wstydu, trzymając się prawego słowa prawdy*. Mówi głównie o przełożonym, a potem w dalszej kolejności o innych. Powiada: *Uważaj, przez cierpienie skruchy, abyś stanął przed Bogiem jako godny uznania pracownik*, mianowicie taki, który nie zasługuje na poniżenie, lecz na chwałę i wynagrodzenie. Takim jest ten, kto mówi rzeczy pożyteczne. Lecz źli godni są potępienia. *Trzymając się prawego słowa prawdy* [mówi Apostoł]. Niektórzy nie trzymają się prawego słowa prawdy: mianowicie ci, którzy nauczają dla własnej chwały i korzyści, albo na pokaz; lecz trzymają się prawego słowa prawdy ci, którzy chwałę Boga, budując [w dobrym] bliźniego.

Słyszałem o pewnym nauczycielu teologii, który nauczał przez 25 lat, z których 20 lat, jak wyznał na łożu śmierci, czynił to bardziej z powodu próżnej chwały niż z powodu Bożego nakazu i zbudowania bliźnich.

Miecz jest piękny, gdy służy do zadania ciosu, ale jeśli ktoś go używa do rozrzucania nawozu, źle go używa, ponieważ nie używa do tego celu, dla którego został wykonany. Podobnie słowo prawdy jest po to, by głosić chwałę Bożą i budować bliźniego. Kto więc w inny sposób lub w innym celu go używa, czyni z niego zły użytek. Dlatego powiada właśnie Syr 28,20: *słowa Twoje połóż na wagę*, to znaczy zastanów się, czy Twoje słowa są na chwałę Bożą, czy nie; i czy szkodzą bliźniemu, czy nie; [załóż] *prawidłowo wędzidło w Twoje usta*. Wędzidło jest nałożone prawidłowo, gdy nie wystaje bardziej z jednej niż z drugiej strony; bo

gdy jest za bardzo poluzowane z jednej strony, a z drugiej za bardzo ściągnięte, wówczas nie jest założone prawidłowo.

Sed aliquando unus etiam recte tenet frenum oris in prosperitate, sed in adversitate blasphematur et murmurat: de quibus in epistola Jacobi 1,26: *si quis putat se esse religiosum, et non refrænat linguam suam a verbis malis, et blasphematur, vana ejus religio est.*

Lecz niekiedy ktoś potrafi panować nad swoim językiem, gdy mu się powodzi, lecz w przeciwnościach bluźni i narzeka: o tych mówi w liście św. Jakub 1,26: *Jeżeli ktoś uważa się za człowieka pobożnego, lecz nie powściąga swojego języka – przed złymi słowami, i bluźni – to próżna jest jego pobożność.*

Tertio, debet omnis homo exterior esse rectus in intellectu. Unde apostolus ad Hebraeos 12,13: *rectos facite gressus pedibus vestris, scilicet et mentis et corporis, ut non claudicans quis erret per infidelitatem in intellectu, magis autem sanetur, scilicet per gratiam divinam.* In affectu aliquis claudicavit in duas partes: unde in libro 3 regum 18,21: *ut quid claudicatis in duas partes? Si dominus est, sequimini ipsum.*

Po trzecie, każdy człowiek zewnętrzny powinien być prawy w intelekcie. Dlatego Apostoł powiada w liście do Hebrajczyków 12,13: *Proste czyńcie ślady stopami*, mianowicie umysłem i ciałem, *aby kto chromy, nie zbłądził, przez niewiarę w intelekcie, ale był raczej uzdrowiony, mianowicie przez łaskę Bożą.* W uczuciach niektórzy chwieją się na obie strony: dlatego w 1 Sm 18,21 czytamy: *Dopókiż będziecie chwiać się na obie strony? Jeżeli Pan jest [prawdziwym] Bogiem, to Jemu służcie.*

Aliqui claudicant in uno pede qui habent veram fidem in intellectu, et odium boni ex parte affectus. Utroque pede claudicant qui habent errorem infidelitatis in intellectu, et odium bonitatis in affectu; vel qui sunt elati tempore prosperitatis, et murmurant tempore adversitatis. Propter hoc dicit apostolus Hebr. 12,13: *rectos facite gressus pedibus vestris et cetera.* Scilicet ut adsit humilis patientia, fides vera, et bonus amor. Si igitur habemus hominem rectum ex parte hominis interioris et ex parte hominis exterioris, talibus promittitur laetitia.

Niektórzy są chromi na jedną nogę – to ci, którzy mają prawdziwą wiarę w intelekcie, lecz nienawidzą dobra w sferze uczuć. Na obie nogi chromi są ci, którzy mają błąd niewiary w intelekcie oraz nienawiść dobra w sferze uczuć; albo ci, którzy są pewni siebie w czasie pomyślności, ale szemrają w czasie przeciwności. Z tego powodu powiada Apostoł w Hbr 12,13: *proste czyńcie ślady stopami* etc. Mianowicie, aby uobecnić pokorną cierpliwość, prawdziwą wiarę i dobrą miłość. Radość obiecana jest tym, którzy są prawi i jako ludzie wewnętrzni, i jako ludzie zewnętrzni.

Sed dices: qui descripsit rectos corde, qualiter non similiter rectos corpore, vel rectos gressu vel visu? Ratio est quia quando (est) rectitudo in homine interiori, tunc est rectitudo in homine exteriori; quia Matth. 6,22: *si oculus tuus fuerit simplex*, idest sine plica duplicitatis, sive erroris, *totum corpus tuum erit lucidum*, idest tota congeries operum tuorum erit bona et recta. Quia igitur homo exterior dependet ab homine interiori, ideo descripsit tantum rectum corde et non corpore. Patet modo qui sint recti.

Isti recti scitis quid faciunt? Tria domino respondent: primo, vitam corrigunt; secundo dominum diligunt; tertio, dominum benediciunt, et pro beneficiis sibi a Deo collatis gratias domino referunt. Primo dico, vitam corrigunt: unde in proverbiiis: *impius*, qui non habet pietatem ad dominum, nec compassionem ad proximum, *effraenat* idest confraenat (non fraenat) *vultum* idest animum *pertinaciter* idest imprudenter et irriventer; *qui autem rectus est corrigit viam suam per praevidentiam*. Talis est qui est rectus rectitudine iustitiae ad proximum, et rectitudine contemplationis ad Deum. Sed impius effraenat vultum ne mandatum Dei recipiat, vel si recipiat, opere non adimpleat. Secundo, recti corde Deo adhaerent per dilectionem. Unde in Cant. 1,4: *recti diligunt te*. Psalm. 24,21: *innocentes et recti adhaeserunt mihi*. Scilicet per fervorem et habitum caritatis.

Lecz powiesz: ten, który opisał prawych sercem, czyż nie tak samo prawych cieleśnie, albo prawych w chodzie czy wzroku? Ma to swoje wyjaśnienie w tym, że gdy jest obecna prawość w wewnętrznym człowieku, wówczas jest też prawość w człowieku zewnętrznym; ponieważ mówi Mt 6,22: *jeśli oko Twoje będzie zdrowe, to znaczy bez dwuznaczności, bez błędów, wówczas całe Twoje ciało będzie świecić*, to znaczy wszystkie dzieła Twoje będą dobre i prawe. Ponieważ więc człowiek zewnętrzny zależy od człowieka wewnętrznego, stąd opisał ich jako prawego serca, a nie ciała. Jasny jest więc sposób, w który są prawymi.

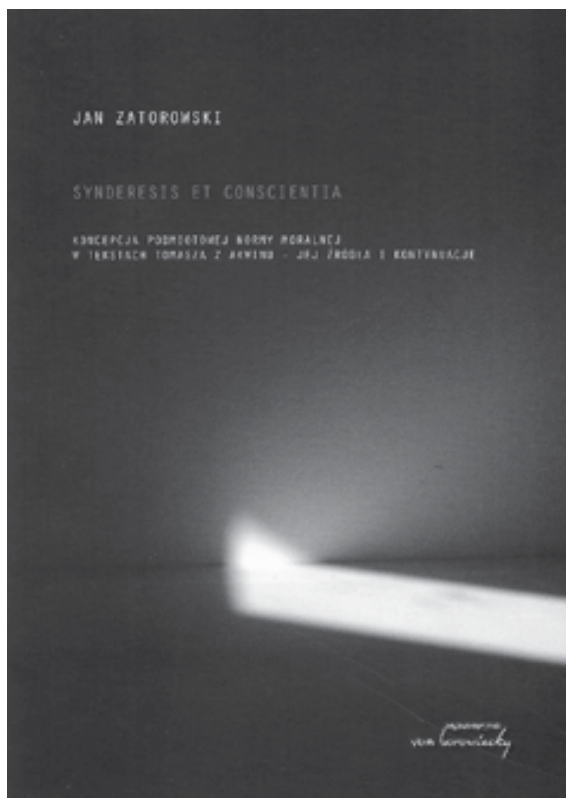
Czy wiecie, co prawi czynią? Trzy rzeczy oddają Panu: po pierwsze, korygują swoje życie, po drugie, kochają Pana, po trzecie, błogosławią Pana, a za wszystkie otrzymane dobrodziejstwa składają Panu dzięki. Najpierw, mówię, korygują życie: dlatego w księdze Przysłów jest napisane: *bezbożny to ten, który nie czci Pana, nie współczuje bliźniemu, nie trzyma na wodzy swego oblicza*, czyli miejsca swych myśli, *z uporem*, to jest nieroztropnie i bez szacunku, *kto zaś jest prawym, koryguje swe życie, przez Opatrzność*. Takim jest, kto jest prawy w oparciu o prawidłową sprawiedliwość w stosunku do bliźniego i właściwą kontemplację Boga. Lecz bezbożny odwraca swe oblicze, aby nie otrzymać nakazów od Boga, a nawet jeśli je otrzyma, to ich nie wypełnia. Po drugie, ludzie prawego serca przynależą do Boga dzięki miłości. Dlatego w PnP 1,3: *prawi miłują Cię*. Ps 24,21: *niewinni i prawi mają przystęp do mnie*. Mianowicie przez zapał i miłość.

Tertio, recti corde domino pro beneficiis acceptis gratias referunt; unde in Esdrae ultimo (3 Esdr. 9,46), scilicet quando *Esdra absolvisset legem, steterunt omnes recti. Cum absolvisset legem, idest absolute legisset et exposuisset. Lex dicitur quia nos ligat; sed et benedixit dominum altissimum, dominum Sabaoth omnipotentem; et respondit omnis populus: amen. Etiam sequitur, et congregati sunt omnes in Jerusalem celebrare laetitiam ad quam et cetera.*

Po trzecie, ludzie prawego serca składają dzięki za otrzymane dobrodziejstwa. Dlatego w ostatnim rozdziale Ezdrasza¹⁰ (3 Ezdr 9,46)¹¹: *Ezdrasz otworzył [księgę] prawa, wszyscy prawi powstałi. Gdy otworzył [księgę] prawa, to znaczy całkowicie ją przeczytał i wyłożył. Prawem nazywamy bowiem to, co nas zobowiązuje [do czegoś]. I pobłogosławił Pana Najwyższego, Pana Zastępów Wszechmogącego; a cały lud odpowiedział: amen. Potem kontynuuje: byli zebrani wszyscy w Jerozolimie, aby świętować radość, do której etc.*

¹⁰ Poniższy cytat jest z Ne 8,5.

¹¹ W Wulgacie apokryf umieszczany jest po księgach Ezdrasza i Nehemiasza lub na końcu Starego Testamentu. Stanowi kompilację 2 Księgi Kronik (2 Krn 25), Księgi Ezdrasza (Ezd 1-10) i Księgi Nehemiasza (Ne 7-8) — niektóre ustępy (1,21-22 i 3,1-5,6) dodają nowe treści. Jako całość księga przedstawia historię Izraela od odnowienia Paschy przez króla Jozjasza do odczytania Prawa przez Ezdrasza.

Jan Zatorowski

Synderesis et conscientia. Koncepcja podmiotowej normy moralnej w tekstach Tomasza z Akwinu — jej źródła i kontynuacje

Warszawa 2013

Struktura książki jest następująca: we *Wprowadzeniu do teorii sumienia* mamy przedstawioną syntetycznie Tomaszową wizję sumienia, którą autor rozprawy uważa za najpełniejszą jego teorię i która stanowi punkt odniesienia dla pozostałych omawianych koncepcji i prekoncepcji. Następnie omawia szczegółowo owe prekoncepcje w antycznej filozofii greckiej, sytuując ich początek w nauczaniu Sokratesa, rozwijanym przez Platona i Arystotelesa. Te klasyczne greckie ujęcia są kontynuowane w filozofii hellenistycznej i rzymskiej. Do chrześcijaństwa problematykę sumienia wprowadza św. Augustyn. Poglądy św. Tomasza z Akwinu opracował Artur Andrzejuk. Ostatnim rozdziałem książki jest obraz tomistycznej koncepcji sumienia, jaki wyłania się z pism współczesnych tomistów. *Zakończenie* książki skupia się na problematyce *wkładu filozofii starożytnej w rozwój teorii sumienia i jej kontynuacji w tomizmie*. Książkę zamyka bibliografia, zestawiona przez Michała Zembrzuskiego.